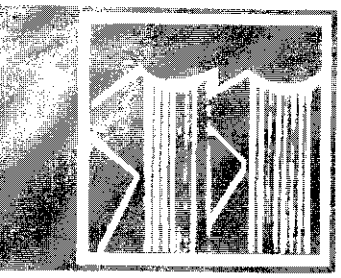

شیخ ابوالفتوح رازی

در کتاب شیخ آقا بزرگ تهرانی

(آثار و ترجمه شیخ ابوالفتوح رازی و خاندان او در الذریعة)

اکبر متقیان

شیخ ابوالفتوح رازی متوفای قرن هشتم ق است که اولین تفسیر شیعی به زبان فارسی را به نگارش درآورد ـ و نیز صاحب دیگر آثار ؛ خانواده و خاندان شریف و اهل علم وی از صدر اسلام تا زمان شیخ ابوالفتوح رازی همگی صاحب تألیف بوده و اجداد ایشان افتخار صحابی بودن نیز داشته اند.

در این نوشته برآنیم کلیهٔ تألیفات شیخ ابوالفتوح رازی (اعم از قطعی و منسوب) و آثاری را که مرتبط با شیخ ابوالفتوح رازی مثل شرح حال ها و ... و آثاری را که برای پدر و جد و اجداد و خاندان شیخ ابوالفتوح نام برده شده و نیز آثاری را که به نوعی در ارتباط با شیخ ابوالفتوح رازی است مثل آثار شاگردان و همعصران و ... که در کتاب الذریعه شیخ آقا بزرگ رازی آمده است در سه فصل بدین شرح معرفی کنیم :

فصل اول : کتابشناشی و شرح آثار ابوالفتوح رازی و نیز آثاری که منسوب به ابوالفتوح و نیز شامل معرفی کتاب هایی که شامل شرح حال ابوالفتوح و یا تعلیقه ها و فهارس تفسیر ابوالفتوح که در الذریعه معرفی شده است.

فصل دوم : شامل کتابشناسی و شرح آثار پدر و جد و اجداد و خاندان شیخ ابوالفتوح که در الذریعه معرفی شده است.

فصل سوم : شامل کتابشناسی و شرح آثار شاگردان و همعصران و آنچه مرتبط با شیخ ابوالفتوح رازی در الذریعه آمده است می باشد.

در این گزارش عین الذریعه را خواهیم آورد و از آن روی که توضیحات شیخ آقا بزرگ زیاد نیست و بیشتر کتابگزاری محض است ترجمه نخواهیم کرد.

اول) آثار و ترجمهٔ ابوالفتوح رازی

۱. روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، فارسی کبیر فی عدة مجلدات للشیخ المفسر جمال الدین ابی الفتوح الحسین بن علی بن محمدبن احمدبن الحسین الخزاعی النیسابوری الرازی، شیخ الشیخ منتجب الدین و المدفون فی جوار سیدنا عبدالعظیم الحسنی. والموجود منه الذی رأیته اوّلا هو ما کان عند شیخنا النوری و کان إلی آخر سورة البراءة و هو تفسیر السطور الطوال السبع کما سمّاه النبي(ص) فی الحدیث المروی عنه و قطعة من التفسیر فی مجلد کبیر من بنی اسرائیل إلی آخر الزمر عند سلطان المتکلمین، أظنه من أجزاء هذا التفسیر و فی الرضویة موجود إلی سورة الفتح فی مجلدات عدیدة. و له تفسیر عربی أشار إلیه فی

مفتح تفسیره الفارسی ولعله الذی کان فی عشرین مجلدة علی ما ذکره تلمیذ الشیخ منتجب الدین فی فهرسته و قال: قرأته علیه. و توفی الشیخ منتجب الدین بعد (۵۸۵). و قد طبع مجلدان من روض الجنان بطهران من أوله إلی آخر سورة التوبة فی ۱۳۲۳ فی عصر مظفرالدین شاه. و طبع سائر أجزائه بعده فی ثلاث مجلدات فتمّ طبعه فی خمس مجلدات و کتب محمدخان القزوینی رسالة مفصلة فی ترجمة المؤلف و لما طبعت فی اوّل المجلد الاول کلمة السید کاظم التبریزی، الحقت تلک الرسالة بآخر المجلد الخامس فی الطبع. ثم طبع الکتاب ثانیا فی عشر مجلدات بتصحیح الشیخ مهدی الالهی القمشهی بطهران فی ۱۳۷۰ ش و طبع ثالثا بها ایضا فی عشر مجلدات «الذریعة، ج۱۱، ص۲۷۴ و ۲۷۵».

۲. روح الاحباب و روح الالباب فی شرح الشهاب للشیخ المفسر جمال الدین أبی الفتوح الحسین بن علی بن محمد الخزاعی النیسابوری الرازی، شیخ الشیخ منتجب الدین. ذکره فی فهرسه و توفی تلمیذه الشیخ منتجب الدین ۵۸۵. و ینقل عن روح الأحباب المجلسی فی البحار و عبدالجلیل فی النقض ص۵۱ و فی المستدرک «همان، ص۲۶۱».

۳. شرح الشهاب فی الحکم والآداب، المشتمل علی ألف حدیث نبوی، جمعه القاضی أبوعبدالله محمد بن سلامة القضاعی المعری الشافعی المتوفی سنة ۴۵۴هـ و الشرح للشیخ الامام أفضل الدین الحسن بن علی بن أحمد الماه آبادی شیخ الشیخ منتجب الدین، شرح الشهاب المذکور للشیخ الامام المفسر جمال الدین أبی الفتوح الحسین بن علی بن محمد الخزاعی النیسابوری الرازی المدفون بجوار عبدالعظیم علیه السلام، شیخ منتجب الدین أیضا و قد سمّی شرحه بروح الاحباب و روح الالباب «همان، ج۱۳، ص۳۴۳».

۴. رسالة فی اجازة الشیخ أبی الفتوح الرازی بخطه و امضاؤه [الحسن بن علی ابن محمد بن احمد الخزاعی] تاریخها ۵۵۲. قال صاحب الریاض: إنّه کتب بخطه لبعض تلامیذه علی ظهر الربع الاول من تفسیره الفارسی و هی نسخة عتیقة فی اصفهان «همان، ج۱۱، ص۱۳».

۵. ترجمة القرآن بالفارسیة لبعض الاصحاب، طبع مع القرآن الشریف بالقطع الرحلی الکبیر و قد کتبت ترجمة کل سطر من القرآن فی ذیله وهذه الترجمة تخالف ترجمته الشیخ أبی الفتوح الآتی المطبوع فی ضمن تفسیره مخالفات کثیرة لا یحتمل اتحادهما «همان، ج۴، ص۱۲۶».

۶. ترجمة القرآن للشیخ جمال الدین ترجمان المفسرین أبی الفتوح الحسین بن علی بن محمد بن أحمد الخزاعی النیسابوری، المتوفی حدود ۵۵۰ تقریباً، فانه عمد فی تفسیره إلی ترجمة الآیات إلی الفارسیة کلمة کلمة وکتب الترجمة فی ذیل کلمات الآیات التی یذکرها اولا فی تفسیره ثم یشرع فی تفسیرها و هکذا صنع من أول القرآن إلی آخره فکتب أولا سورة الفاتحة فی عدة سطور و کتب فی ذیل کل سطر الترجمة الفارسیة إلی آخر سورة الفاتحة ثم قال: این ظاهر سورة است. ثم شرع فی تفسیرها، فمیز الترجمة عن التفسیر بهذا الکلام و اکتفی بقوله المذکور فی آخر سورة الفاتحة عن تکراره فی اواخر سائر الآیات إلی آخر القرآن «همان، ص۱۲۶ـ۱۲۷».

۷. حواشی تفسیر أبی الفتوح، المذکور فی ج۴، ص۲۵۵ و الآتی باسمه روض الجنان و الحاشیة علیه للمیرزا مهدی بن المولی ابی الحسن القومشهی المولود ۱۳۱۹، طبع فی ذیل التفسیر فی الطبع الثانی «همان، ج۷، ص۹۵».

۸. ذیل مفتاح التفاسیر الذی ألّفه الحافظ محمد شریف بن عبدالله الحقی و طبع ثانیاً فی ۱۲۹۹ و هو کالفهرس لثمانیة تفاسیر ألفها علماء الجمهور. فلمّا طبع تفسیر الشیخ أبی الفتوح الرازی فی المرة الثانیة ألّف السید احمد بن عنایةالله بن محمد علی بن امام قلی بن اوجاق قلی الحسینی الزنجانی الدوسرانی المولود ۱۳۰۸ والمهاجر لتکمیل تحصیلاته إلی قم ۱۳۴۵ فهرساً لطیفاً لهذا التفسیر وجعله ذیل مفتاح التفاسیر قال و ان شئت افرده وسمه فهرس تفسیر أبی الفتوح «همان، ج۱۰، ص۵۱».

۹. فهرست تفسیر أبی الفتوح للطبع الثاني و هو ذیل مفتاح التفاسیر مرّ فی الذال «همان، ج۱۶، ص۳۸۱».

۱۰. الحسنیة رسالة فی الامامة تنسب إلی مؤلّفها و هو بعض الجواری من بنات الشیعة دونت فیها مناظرتها مع علماء المخالفین فی عصر هارون الرشید و فی الریاض انها تنسب إلی الشیخ أبی الفتوح الرازی و مر فی ج۴، ص۹۷ أن المولی ابراهیم ترجمها بالفارسیة بعد ما حملها من دمشق إلی بلاده فی سفر حجه

فی ۹۵۸ و نسخة ترجمة المولی إبراهیم المذکور فاتنی ذکر خصوصیاتها، فانی قد رایتها فی مکتبة الخوانساری و هی کانت بخط السید المیر مرتضی بن علم الهدی الطالقانی فرغ من کتابتها فی الاربعاء (۳/ع۲/۱۱۲۹) و لم تکن مصدره باسم الشاه طهماسب، ثم رأیت فی النجف نسخة أخری من الترجمة ذکر فی أولها أنه ترجمه الورع المشهور الآمیر ضیاءالدین الذی ظفر بالنسخة و أتی بها إلی ایران فاشتهرت فی مدة قلیلة و سمع بها الشاه طهماسب فأمر أن یتوشح باسمه، فکتب له خطبة باسمه و من المحتمل أن یکون ضیاءالدین لقب المولی ابراهیم، والله أعلم.

۱۱. یوحنا أو رسالة یوحنا الذمی، قصة خیالیة مثل قصة الجزیرة الخضراء ذ۵: ۱۰۸ـ۱۰۵ و الحقائق الراهنة، ص۱۴۵ و ۱۶۱ و الطرائف ذ۱۵: ۱۵۴ و هی مثل الحسنیة (۷: ۲۰) تنسب إلی أبی الفتوح الرازی صاحب تفسیر روض الجنان (ذ۱۱: ۲۷۴) کما عن ریاض العلماء ولکن أقدم نسخة من الحسنیة هی التی أتی بها الملا إبراهیم الاسترآبادی) أو الملا ضیاءالدین (من دمشق إلی إیران فی سفر حجه ۹۵۸ فترجمها بالفارسیة (ذ۴: ۹۷) و لرسالة یوحنا هذه أیضا تحریرات فارسیة و عربیة مختلفة تحت عدة أسماء. ذکر ۱۲ نسخة منها فی خطی فارسی کما ذکرناه بعنوان منهاج المناهج الفارسی فی ذ ۱۷۶: ۲۳ منسوباً إلی أبی الفتوح الرازی المذکور و نسخة منها ذکرناها ذیل الدر الثمین (ذ۸: ۶۴) و طبع بتبریز ۱۳۰۷ علی الحجر فی ۵۷ ورقة بقطع الثمن، غیر مرقمة بخط علی بن محمد حسن التبریزی. ثم طبع الدکتور علی اکبر شهابی نسخة أتی بها من المتحف البریطانی تاریخها ۱۰۵۴، ط طهران ۱۹۷۲م/ ۱۳۹۳ فی ۵۸ ص مع مقدمة لحسن سعید و فیها مباحث عن الاصول والفروع. قال یوحنا: لما اردت الدخول فی الاسلام رأیت المسلمین مختلفین فیما بینهم و رأیت الحق فی موارد الاختلاف مع الشیعة عقلا فاعتقت هذا المذهب. و هذه تختلف عن النسخة العربیة. وطبع محمد محمدی الاشتهاردی تحریراً جدیداً من الکتاب ومعها الحسنیة مع مقدّمتین له ولحسن سعید بطهران ۱۹۷۴م/۱۳۹۵، فی ۲۴۴ص. راجع المادة التالیة «همان، ج۲۵، ص۲۹۶».

۱۲. منهاج المناهج، فارسی، فی تحقیق المذاهب الاربعة و اثبات الامامة علی اسلوب اصحابنا، لیوحنا بن اسرائیل المصری المستبصر المجعول. و قد ینسب کما عن الریاض إلی الشیخ المفسر أبی الفتوح الرازی بدعوی ان سبیله سبیل الطرائف لابن طاوس. أوله الحمد لله الذی انقذنا من الملل الباطلة ... و کان عند شیخنا النوری، هذه النسخة بخط جده المیرزا علی محمد النوری وهو المعروف برساله یوحنای اسرائیلی أو کتاب یوحنا أو امامت أو رساله کلامی و فیه بعد الخطبة المبسوطة. ما لفظه: چنین گوید یوحنا بنی اسرائیلی المصری غفرالله له ... و لم أدر إلی من انتقلت النسخة بعد شیخنا و بما ان وفات والده کانت فی سنة ۱۲۶۴، فیکون تاریخ خط جده حدود سنة ۱۲۰۰، و ذکر فی ص۸۹۰ و ۹۵۰ و ۹۹۷ من فهرست نسخه های خطی فارسی ۱۲ نسخة منها، أقدمها کتابة فی مکتبة أمیرالمؤمنین ۷۷۰ بالنجف، ضمن المجموعة المؤرخة ۱۷ رجب ۱۰۷۸؛ و اخری فی الملک ۲/ ۵۲۱۶ کتبت بقلم النستعلیق فی سنة ۱۰۸۹ و نسخة منه مع الترجمة الانجلیزیة، توجد فی المتحف البریطانی (۱۱۹۳) کتبت فی القرن الثالث عشر أول الکتاب فی بعض النسخ منه: حق تعاله برهان تحقیق حجاب تقید از خواطر همگنان ... أما بعد، چنین گوید یوحنا ... . و للرسالة تحاریر عدیدة و أسماء مختلفة کما ذکرت آنفا و في احدی النسخ بعنوان رساله‌ای در حقانیت شیعه «همان، ج۲۳، ص۱۷۶ و۱۷۷».

۱۳. تبصرة العوام و معرفة مقالات الانام، فارسی فی بیان الملل والنحل وتفصیل المذاهب التی اعتنقتها طوائف الانام من الفلاسفة و اصحاب الطبایع والمنجمین والمجوس والصابئین والخوارج و المعتزلة و فرق الشیعة والصوفیة ومقالات العامة و عقاید الامامیة و حکایات أهل الجبر والعدل و بعض شنایع بنی أمیة و غیر ذلک، کلّها فی ستة وعشرین باباً، ذکر فی أوّله فهرسها للسید صفی الدین أبی تراب المرتضی بن الداعی بن القاسم الحسینی الرازی الملقب بعلم الهدی کما فی خطبة الکتاب و بقیة نسبه مذکور فی أواسطه کما حکی عن الریاض و هو أخ السید المجتبی بن الداعی و هذا الأخوان کلاهما من مشایخ الشیخ منتجب الدین الذی ولد سنة ۵۰۴ و توفی بعد سنة ۵۸۵ قال فی فهرسه (شاهدتهما و قرأت علیهما) و ظاهره أنه أدرکهما فی أوائل امره کما یقول فی بعض مشایخه الاخر شاهدته. و فی

بعض یصرح بحضور درسه سنین و امثاله و علیه فلا بعد فیما حکاه المولی قطب الدین الاشکوری مؤلّف محبوب القلوب من ان السید المرتضی هذا کان معاصر للغزالی الذی ولد سنة ۴۵۰ و مات سنة ۵۰۵ و جرت بینهما مناظرات ظهر السید علی الغزالی فیها فانه جرت العادة ببقاء احد المتعاصرین بعد الاخر بعدة سنوات إلی عشرین أو اکثر فبقی السید المعاصر للغزالی بعده إلی حدود سنة ۵۲۵ و شاهده الشیخ منتجب الدین و قرأ علیه و أجیز منه فی الروایة وألف التبصرة بعد سنة ۴۶۹ حیث أورد فیه فی أواسط الباب الثامن عشر ما املاه محمدبن زید فی هذا التاریخ بل ألفه بعد موت الغزالي ولذا ینقل فیه عن کتبه ففی الباب السادس عشر نقل عن کتابه المیزان و فی الباب الخامس والعشرین نقل عن کتابه المستحیل و غیر ذلک و بعد ترلیف التبصرة فارسیا ألف کتابه العربی فی الملل الموسوم بـ الفصول التامة فی هدایة العامة کما صرح به المولی المقدس الاردبیلی و ینقل عنه فی کتابه (حدیقة الشیعة) و کذا ینقل عن فصوله بعض معاصري المولی خلیل القزوینی الذی توفی سنة ۱۰۸۹ فی کتابه (مناهج الیقین) و عرب الشیخ حسین بن علی البطیطی تبصرة العوام کما یأتی بعنوان المعرب و طبع التبصرة بضمیمة قصص العلماء مکررا سنة ۱۳۰۴ و سنة ۱۳۱۹ أوله حمد و سپاس مر خدای عزوجل را. و نسبة التبصرة إلی الشیخ أبی الفتوح الرازی فاسدة کما صرح صاحب الریاض فی ترجمة أبی الفتوح و کذا نسبته إلی السید جمال الدین المرتضی أبی عبدالله محمد ابن الحسن بن الحسین الرازی کما ذکره أولا فی کشف الحجب، ثم قال و قیل إنّه للمرتضی ابن الداعی «همان، ج۳، ص۳۱۸ـ۳۲۰».

۱۴. ترجمة الشیخ أبی الفتوح المفسر الرازی لمیرزا محمدخان القزوینی الطهرانی المذکور آنفا، فارسی مبسوط، طبع فی آخر تفسیر أبی الفتوح فی طهران (سنة ۱۳۵۴) و ترجمة أخری لابی الفتوح مختصرة طبعت فی أول تفسیره سنة ۱۳۱۸، و هی بقلم السید کاظم بن یوسف بن محمد باقر الطباطبائی التبریزی «همان، ص۱۸۹ و ۱۹۰».

۱۵. بیست مقالة فارسی لمیرزا محمدخان بن الحاج المولی عبد[1] الوهاب بن عبدالعلی القزوینی الطهرانی المتولد سنة ۱۲۹۴ طبع فی بمبئی فی ۱۴۸ ص و له تصانیف منها رسالة فی ترجمة الشیخ أبی الفتوح المفسر طبعت فی آخر مجلدات تفسیره و والده من الاعلام المشارکین فی تألیف نامهٔ دانشوران «همان».

دوم) آثار خاندان ابوالفتوح رازی

۱۶. دقایق الحقایق للشیخ زین الدین أبی الحسن علی بن محمد الرازی، والد الشیخ المفسر أبی الفتوح الرازی و أستاد علماء الطائفة فی عصره ذکره تلمیذه الشیخ منتجب الدین المتوفی بعد (۵۸۵) فی فهرسه المطبوع فی آخر اجازات البحار.

۱۷. مسائل المعدوم للشیخ زین الدین أبی الحسن علی بن محمد الرازی، والد الشیخ أبی الفتوح المفسر الرازی النیشابوری الخزاعی «همان، ج۲۰، ص۳۶۸».

۱۸. الأربعون حدیثا عن الاربعین فی فضائل أمیرالمؤمنین علیه السلام، للشیخ المفید أبی سعید محمدبن أحمد بن الحسین الخزاعی صاحب الروضة الزهراء و جدّ الشیخ أبی الفتوح المفسر الرازی و هذا الکتاب هو الذی عرض علی الشیخ منتجب الدین بن بابویه فعمل کتابه الاربعین الآتی أوله: اللهم إنی أحمدك حمدا یفوق حمد الحامدین و اشکرك شکرا یعلو شکر الشاکرین. ذکر فی أوله بعد الخطبة: أنه جمع فیه أربعین حدیثا عن أربعین رجلا من مشایخه فی فضائل أمیرالمؤمنین علیه السلام، لسؤال السید أبی الفضل هادی ابن الحسین بن مهدی الحسینی. و قال فی آخره: قد و فینا بما وعدنا أن نخرج الاحادیث الاربعین عن الرجال الربعین ... و إن کانت فضائل أمیرالمؤمنین علیه السلام أکثر من أن تعد و تحصی علی ما رویناه و هذا الکتاب فی غایة

---

۱. و کان والده السید رضی الدین محمد أیضا من علماء عصر النراقی صاحب المستند و کان والد السید رضی الدین هو السید حسین ابن السید حسن من أحفاد الامیر مظفر المذکور و للسید حسین بن رضی الدین المذکور ولد هو العالم المعمر المعاصر الحاج السید محمد بن الحسین الحسینی الکاشانی نزیل الحائر الشریف المولود فی النجف سنة ۱۲۷۰ کما حدثنی هو به و بتواریخ أبیه وجده والمتوفی بالحائر المقدس فی شعبان سنة ۱۳۵۳ وله تقریرات أساتیده و رسائل مستقلة توجد عند ولده القائمٔ مقامه السید زین العابدین دام بقاه و من أجلاء هؤلاء السادة وأخیارهم التاجر الصالح المانح الحاج السید حسین اللازوردی المعروف بـ «آب گوشتی» نزیل طهران والمتوفی بها سنة ۱۳۵۵ و حمل حسب وصیته إلی مشهد فاطمة بنت الامام موسی بن جعفر(ع) ببلدة قم صینت عن جمیع أنواع المکاره والنقم.

الاشتهار، نقله بتمامه شیخنا الشهید محمدبن مکی فی مجموعته بخطه و کتب الشیخ شمس الدین محمد الجبعی جد الشیخ البهائی تمامه فی مجموعته الموجودة نسختها نقلا عن مجموعة خط الشهید و قد خص هذا الکتاب بالذکر فی بعض الاجازات والسند المذکور فی أول النسخة التی کتب عنها الشیخ الشهید هکذا. حدثنی الشیخ الفقیه العالم شجاع الدین أبوعبدالله محمدبن أحمدبن محمدبن العباس البیهقی وفقه الله تعالی للخیرات بمدینة مراغة فی ثالث عشر صفر سنة ۵۳۴، قال حدثنا السید الرئیس العالم الزاهد صفی الدین المرتضی بن الداعی بن القاسم الحسنی الرازی، صاحب تبصرة العوام و شیخ الشیخ منتجب الدین الذی توفی سنة ۵۸۵ عن الشیخ المفید عبدالرحمن بن أحمد النیسابوری عن المصنف محمدبن أحمدبن الحسین الخزاعی و رأیت نسخا کثیرة منه فی مکتبات العراق.

۱۹. الروضة فی الفقه والسنن للشیخ أبی بکر أحمدبن الحسین بن أحمد النیسابوری الخزاعی نزیل الری تلمیذ السیدین الرضی والمرتضی وشیخ الطائفة و هو والد المفید عبدالرحمان النیسابوری و جد والد الشیخ أبی الفتوح المفسر الرازی الحسین بن علی بن محمدبن أحمد، روی الشیخ منتجب الدین عن أبی الفتوح عن أبیه عن جده عنه «همان، ج۱۱، ص۲۸۱».

۲۰. الروضة الزهراء فی مناقب فاطمة الزهراء للشیخ المفید أبی سعید محمد ابن احمدبن الحسین الخزاعی النیسابوری و هو جد الشیخ أبی الفتوح الرازی الحسین ابن علی بن محمدبن احمد و یروی الشیخ منتجب الدین عن أبی الفتوح عن أبیه عنه. و نقل حفیده الشیخ أبوالفتوح فی تفسیره فی سورة آل عمران حدیثین فی مناقب فاطمة عن کتاب جده هذا مصرحاً بأنه فی مناقبتها، ولکن فی فهرس الشیخ منتجب الدین، الروضة الزهراء فی تفسیر فاطمة الزهراء و لعله من غلط الناسخ و فی الأمل نقلا عنه اسقط کلمة فاطمة و قال: الروضة الزهراء فی تفسیر الزهراء و کأنه جعل الزهراء صفة للسورة، فان سورة البقرة و آل عمران تسمیان بالزهراوین أی المنیرین و واحدتهما الزهراء، والصحیح ما صرح به حفید المؤلف کما ذکرنا «همان، ص۲۹۴».

۲۱. کتاب مالابد من معرفته للشیخ المفید أبی سعید محمدبن أحمدبن الحسین الخزاعی النیسابوری، جد الشیخ أبی الفتوح الرازی المفسر و صاحب الاربعین عن الاربعین و روضة الزهراء و غیرهما کان معاصرا لشیخ الطائفة الطوسی، ذکره ابن شهرآشوب فی معالم العلماء «همان، ج۱۹، ص۲۴».

۲۲. کتاب المولی للمفید الرازی أبی سعید محمدبن أحمدبن الحسین النیسابوری الخزاعی، جد الشیخ أبی الفتوح المفسر الرازی، ذکره الشیخ منتجب آلدین و یرویه ابوالفتوح الحسین عن أبیه علی بن محمد عن جده المصنف «همان، ج۲۳، ص۲۷۸».

۲۳. منی الطالب فی ایمان ابی طالب للشیخ محمد الخزاعی النیسابوری صاحب کتاب الاربعون حدیثاً عن الاربعین المذکور فی ۱: ۴۳۲. ذکره الشیخ منتجب الدین و هو جد أبی الفتوح المفسر الراوی للکتاب عن والده عن جده المصنف «همان، ص۲۱۲».

۲۴. کتاب الفرق بین المقامین و تشبیه علی(ع) بذی القرنین للشیخ المفید أبی سعید محمدبن الحسین الخزاعی، صاحب کتاب الاربعین من الاربعین فی فضائل امیرالمؤمنین و الروضة الزهراء و غیرهما و هو جد أبی الفتوح المفسر الرازی و معاصر شیخ الطائفة. رواه الشیخ منتجب الدین عن أبی الفتوح الحسین عن والده علی بن محمد عن ابیه المصنف «همان، ج۱۶، ص۱۷۷».

۲۵. عیون الاحادیث للشیخ الثقة ابی بکر احمدبن الحسین بن احمد الخزاعی، جد الشیخ ابی الفتوح الرازی المفسر و تلمیذ السیدین والشیخ وله الامالی ایضاً، ذکره منتجب الدین «همان، ج۱۵، ص۳۷۵».

۲۶. مناسک الحج للشیخ الثقة أبی بکر أحمدبن الحسین بن أحمد النیسابوری، صاحب الامالی و الروضة معاصر شیخ الطائفة و من اجداد الشیخ أبی الفتوح المفسر الرازی الحسین بن علی بن محمدبن أحمد المذکور، ذکره منتجب الدین.

۲۷. سفینة النجاة فی مناقب اهل البیت الأئمة الهداة للشیخ الحافظ المفید أبی محمد عبدالرحمان بن أحمدبن الحسین النیسابوری الرازی الخزاعی، عم والد الشیخ أبی الفتوح

الرازی المفسر أو عمه. کان تلمیذ السیدین الرضی والمرتضی والشیخ الطوسی والکراچکی و سلار و ابن البراج و اضرابهم، ذکره الشیخ منتجب الدین «همان، ج۱۹، ص۱۹۹».

۲۸. عیون الاخبار للشیخ المفید الحافظ أبی محمد عبدالرحمان بن أبی بکر احمد بن الحسین النیشابوری نزیل الری، عم والد الشیخ أبی الفتوح الرازی المفسر و تلمیذ السیدین والمشایخ الطوسی والکراجکی و سلار و ابن البراج؛ ذکره الشیخ منتجب الدین فی فهرسته «همان، ج۱۵، ص۳۷۵».

سوم) آثار مرتبط با شیخ ابوالفتوح رازی

۲۹. نثر الدرر محاضرات للوزیر الادیب العالم الفقیه زین الکفاة أبی سعید منصور بن الحسن بن الحسین الابی کما وجد بخطه و هو تلمیذ شیخ الطائفة الطوسی م۴۶۰ ما وصفه منتجب بن بابویه فی فهرسه و توفی بعد ۴۳۲ کما یظهر من روایة جد أبی الفتوح عنه و هو یروی عن الصدوق فی ۳۷۸، کان وزیر مجدالدولة رستم بن فخرالدولة بن بویه الدیلمی کما ترجمناه فی النابس ص۱۹۵ و إلیه ینتهی سند عدة من الأصول الاربعمائة (ذ۲: ۱۶۷ـ۱۲۵) و یأتی فی النوادر. والکتاب کبیر فی سبعة أجزاء و هو مع ذلک مختصر من کتابه الاکبر الموسوم بنزهة الادب. یوجد الجزء الاول من نثر الدرر فی خزانة الهادی کاشف الغطا و یوجد منه جزآن فی الخدیویة، ینتهی الاول إلی آخر الفصل الثانی وینتهی الثانی إلی آخر الفصل الرابع کما فی فهرسها ویجد نسخة منه فی مکتبة محمد پاشا باستانبول کما فی فهرسها و فتوغرافیته فی جامعة طهران و یوجد الجزء الخامس منه فی الرضویة من وقف ابن خاتون. والکتاب مرتب علی أربعة فصول: [الاول] فی خمسة أبواب: الایات المتشاکله صورة؛ موجزات من کلام الرسول(ص)؛ نکت من کلام أمیرالمؤمنین(ع) و فیه الخطبة الشقشقیة و غیرها ولکنه نسب بعضها إلی زید الشهید بن علی، نکت من کلام بقیة الائمة الاثنی عشر، نکت من کلام سادة بنی هاشم. والفصل الثانی: یشتمل علی عشرة أبواب من الجد والهزل. والفصل الثالث یشتمل عشرین بابا. والفصل الرابع یشتمل علی أحد عشر بابا. أوله: [بحمدالله نستفتح أقوالنا واعمالنا ...] ینقل عنه المجلسی فی البحار، ج۱۷ بعض المواعظ وینقل عنه صاحب الجواهر فیه مسألة استحباب التحنک فی الصلاة.

۳۰. الرد علی الاسماعیلیة للشیخ الجلیل بن ظفر بن الخلیل الاسدی الکوفی من طبقة شیخ الطائفة، یروی الشیخ منتجب الدین عن أبی الفتوح عن أبیه عن جده عنه کما فی فهرسه.

۳۱. شجون الاحادیث و زهرة الحکایات للسید أبی المعالی اسماعیل بن الحسن بن محمد الحسینی الفاضل الثقة نقیب نیسابور والمعاصر لشیخ الطائفة الطوسی المتوفی فی سنة ۴۶۰ق، یروی عنه الشیخ أبوسعید محمد جد الشیخ أبی الفتوح الرازی المفسر، رواه الشیخ منتجب الدین باسناده إلی مؤلفه «همان، ج۱۳، ص۴۲».

۳۲. الوافی بکلام المثبت والنافی، مسألة فلسفیة مشهورة لنصیرالدین أبی طالب عبدالله بن حمزة الطوسی شیخ قطب الدین الکیدری وتلمیذ أبی الفتوح الرازی. واستظهر صاحب الریاض اتحاده مع الشافی للمثبت والنافی والواسطة بینهما. کان حیاً فی ۵۷۳ علی ما یظهر من روایة تلمیذه الکیدری فی کفایة البرایا۱۸: ۸۹ عنه فی التأریخ المذکور. و قلنا فی ۱۳: ۱۰ إن کتابة نسخة من الشافی رآها صاحب الریاض کان ۶۷۹ و مرع له فی ۱: ۲۰۴ إجازة بخطه تاریخها ۵۷۸ «همان، ج۲۵، ص۱۶».

۳۳. إیجاز المطالب فی إبراز المذاهب للشیخ نصیرالدین أبی طالب عبدالله بن حمزة بن الحسن بن علی الطوسی الشارحی المشهدی المعروف بنصیرالدین الطوسی أستاد قطب الدین الکیدری و تلمیذ الشیخ أبی الفتوح الرازی المفسر و معاصر الشیخ منتجب الدین ومرت إجازته المؤرخة سنة ۵۷۸، ینقل عنه المقدس الأردبیلی فی حدیقة الشیعة مصرحا بأنه فارسی وذکر أن لهذا المؤلف کتابا عربیا أیضا سماه الهادی إلی النجاة وأنه أبطل فی کتابیه جمیع المذاهب المخالفة للامامیة وأبدی فساد عقاید سائر الفرق وأثبت حقیته المذهب الجعفری وکذلک ینقل عنه فی تلخیص حدیقة الشیعة کما ذکره صاحب الریاض «همان، ج۲، ص۴۸۷».